

Tíz év bibliográfia: egy vajdasági szak(irodalmi)bibliográfia tanulságai

Ispánovicsné Csapó Julianna

Bevezetés

A tudományos kutatás rendkívüli tempóban fejlődött az elmúlt időszakban, írja *Vajda Ferenc* a *Magyar Tudományban*¹, majd hozzáteszi, a tudományos kutatás témakörére vonatkozó információ-mennyiség az utóbbi tizenkét év alatt megduplázódott. Hogyan lehet tájékozódni az egyre gyorsabban és egyre nagyobb mennyiségben áramló információk özönében? A bibliográfia nem mai találmány, de vajon szükség van-e rá a teljes szövegű adatbázisok és az internet világában? Amíg nem olvasható (hallható és nézhető) minden dokumentum digitális adathordozón, elektronikus formában is, amíg túl sok a „szemét”, a fölösleges, haszontalan információ a világhálón, addig szükség van a segédeszközökre. Különösen igaz ez azokban

a társadalmakban, régiókban, amelyekben még mindig a nyomtatott dokumentumé a vezető szerep, amelyekben még éppen csak elkezdődött vagy folyamatban van a számítógép „beilleszkedése” és a világhálóra való rákapcsolódás.

A vajdasági magyar szépirodalom, irodalomelmélet és -történet eredményeinek a számbavétele, áttekintése, feldolgozása és értékelése valahol a bibliográfiai adatnál kezdődik. Vannak-e bibliográfiáink?

Ami nem a miénk, de van, és mi is haszonnal forgathatjuk, akár irodalmi vagy más információk felkutatása esetében, az a nemzeti bibliográfia, a magyar nemzeti bibliográfia (MNB) és a jugoszláv nemzeti bibliográfia (Bibliografija Jugoslavije). Az utóbbi nem olyan rég még földolgozta a vajdasági magyar folyóiratok anyagát, az egyes lapok fontosabb cikkeit. Manapság egyre kevesebb magyar vo-

natkozású bibliográfiai egységet találni benne. A Magyar Nemzeti Bibliográfia Vajdaságra vonatkozó, vajdasági anyaga sem mindig teljes, a dokumentumok beszerzési lehetőségeinek a függvénye. Hiányosságaik ellenére, mégis ajánlatos használni mindkét bibliográfiát.

Amink van

A vajdasági hungarika-kutatás segédeszközeit Csáky S. Piroska vette számba egyik tanulmányában². Az általa bemutatott és leírt bibliográfiák egy része a nemzeti bibliográfia határát súrolja, hiszen nem egyetlen szakterület eredményeit követik, a vajdasági magyarság egészét (művelődési, kulturális, tudományos eredményeit) érintik, több szempontból közelítenek (vagyis gyűjtenek mindent, amit jeles személyiségeink írtak, vagy róluk jelent meg, ami velük történt országhatártól, esetenként nyelvtől függetlenül).

A kurrens kutatások terén alapvető hungarikumforrás a kutató számára az újvidéki Matica srpska könyvtárának a *Bibliografija Vojvodine* c. monografikus kiadványokat földolgozó kurrens könyvjegyzéke. Az 1984-es tárgyévvel induló sorozat nyelvek szerint tagolódó anyaga a teljesség igényével³ gyűjti be a Vajdaságban élő nemzetek és kisebbségek nyelvén napvilágot látó nyomtatványokat. Megtalálhatóak benne tehát a magyar és két-, ill. többnyelvű könyvek (tankönyvek, antológiák, gyűjteményes munkák), füzetes kiadványok, brosúrák, katalógusok adatai is. Az egyes dokumentumok formai leírását annotáció, részletes analitikus föltárás követi. A bibliográfia értékét növeli, hogy több szempontú keresést tesz lehetővé. Többféle mutató igyekszik kielégíteni a használó igényeit (szerzői betűrendes, kiadók, a kiadás helye, nyomda, sorozat).

Csáky S. Piroska *retrospektív bibliográfiáit*⁴ a vajdasági magyarság teljes könyvtermését sorakoztatják

elénk 1918-tól a hetvenes évekig. Az első bibliográfia 2340 tételt közöl tárgyi/tematikus rendben, a másikkban 433 könyv adatait olvashatjuk szerzői betűrendben. A két kötet fontos kiegészítője a *Létünk*⁵ c. társadalomtudományi folyóiratban megjelent, a vajdasági magyar egyházi kiadványok adatait leíró bibliográfia, melyet Csáky S. Piroska és Csapó Julianna állított össze. Hogy miért maradtak ki, és miért nem kerülhettek bele ezek a dokumentumok a jugoszláviai, ill. a vajdasági magyar könyv „létáraiba”, azt, úgy hiszem, nem kell magyarázni, hiszen a mindenkoron aktuális politikai helyzet kényszerítő erejével, a cenzúra fogalmával mindenki tisztában van.

Hiánypótló vállalkozásba kezdett a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság, amikor kiskönyvtárban megjelent az első visszapillantó exteriorika bibliográfia *Hírünk a világban* címmel. A jugoszláviai magyar szerzők külföldön megjelent műveinek az adatlírásáról van szó. A vállalkozás ötödik kötete készült el 2002-ben.

A jugoszláviai magyar kultúra, irodalom egyéb segédletei a kiadói⁶, a személyi/perszonális⁷, a helyismereti/helytörténeti⁸ könyvjegyzékek. *Káich Katalin* segédkönyveinek (repertóriumainak) köszönhetően az újvidéki Hungarológiai Intézet és Magyar Tanszék tudományos kiadványainak a labirintusa és az itt dolgozó tanárok, kutatók életműve is átjárhatóvá vált. A jugoszláviai magyar időszaki kiadványok repertorizálása, viszont még alig kezdődött el. *Pató Imre* munkája visszapillantó kutatási segéd-eszköz: az 1945 előtti *Híd* anyagában segít eligazodni. Van egy füzetes „repertórium-sorozatunk” is, amely több generáció munkája: a *Symposion/Új Symposion* c., ma már legendásnak tekinthető irodalmi folyóirat tartalmáról tájékoztató. *Kiss Gusztáv Üzenet* repertóriuma Szabadkán látott napvilágot, a *Magyar Szó Kiltató* kulturális, irodalmi mellékletének a repertorizálási kísérlete pedig az újvidéki Magyar Tanszék folyóiratában jelent meg.

A jugoszláviai magyar irodalom, irodalomtudomány volt, van. Továbbra is. Bár manapság egyre többen és egyre gyakrabban hangoztatják, a magyar irodalom egy és oszthatatlan. Ez is egy vélemény. Egy másik szempont. Nem hiszem, hogy haragudnunk kellene ezért, különösen akkor, ha higgyük, tárgyilagosan kívánunk beszélni a világ és a tudomány dolgairól. Tehát van irodalmunk, vannak helyi színeink. Mert vannak cikkeink, tanulmányaink és könyveink. Mi több, van szekunder forrásunk, szak(irodalmi)bibliográfiánk. Az utóbbi tény egy kicsit mellékesnek, egy kicsit természetesnek is tűnik. Főleg manapság 2002-ben. Pedig nem elhanyagolható és cseppet sem természetes. A bibliográfia segédtudomány, a kutató társa, mankója, a múltó idő porrétegei azonban fontos dokumentumok, a múlt „élő”, hiteles tanújává avathatja. Ha pontosak a közlései. Ez pedig hamar kiderül, s ezért joggal állíthatjuk, hogy a bibliográfia véresen komoly műfaj. Itt nincs „mellébeszélés”. Itt nem lehet elméletet konstruálni és újrakonstruálni, olvasni és újraolvasni, itt „csak” gyűjtögetni kell, következetesen, hangyszorgalommal, versenyben az idővel (a határidővel) és maximális odafigyeléssel, hogy az ember fia ne azt lássa, amit látni vél, ne azt olvassa, amit olvasni akar, hanem ami a papírra van írva. Persze a bibliográfus is tévedhet. S ez hamar kiderül. Többen megállapították, hogy a hiányzó adatnál csak a téves adat rosszabb. A gyakorlat azonban nem mindig igazolja ezt a bölcsességet. Hányan sóhajtottak már föl a bibliográfus füle hallatára, mindegy, hogy milyen, még ha nem is tökéletes, csak lenne. Már mint az a bizonyos „mankó”. Ilyenkor (meg máskor is) tehát a bibliográfia léte, ill. nemléte egyáltalán nem mellékes tény. Az a szakterület, korszak, amelynek/amelyről vannak szekunder dokumentumok, azok a kutatók, akik szabadon hozzáférhetnek ezekhez a segédkönyvekhez, természetesnek találják ezek használatát, meglétét. A jugoszláviai magyar irodalom, irodalomtudomány művelői, kutatói nincsenek ugyan nagyon

elkényeztetve, de azért mostohának sem nevezhető a sorsuk. A határon túli magyarok könyvészetét tekintve nem kullogunk az utolsók között. Persze azért elmondhatjuk, nem volt mindig így, s lehetne jobb is, lehetne gyorsabban is csinálni.

A szak(irodalmi) bibliográfia kérdése

Szak(irodalmi)bibliográfiánk *A jugoszláviai magyar irodalom [...] évi bibliográfiája*. A néhai Hugarológiai Intézet kiadványának első füzet (1969-es tárgyév) 1970-ben jelent meg. Az anyag gyűjtője, a bibliográfia összeállítója *Pastyik László*⁹. A három évtizedet megélt kurrens irodalmi bibliográfia első-sorban válogatott cikkbibliográfia, de a témába vágó könyvek adatait is közli. Szerkezete a megfelelő magyarországi irodalomtörténeti, irodalomtudományi szakbibliográfiák hagyományát követi. *Pastyik László* munkáját két tárgyév erejéig *Pohárkovichs Elvira*¹⁰ folytatta, az 1988-as tárgyévtől pedig jómagam gyűjtöm, dolgozom föl és szerkesztem a bibliográfia anyagát. Három évtized irodalmi és bibliográfiai termését rejtje tehát magába a *Bibliográfiai Füzetek* című sorozat. Szép kor ez, különösen képpen a bibliográfiai világában.

„*Ezideig a jugoszláviai magyar folyóiratok és lapok magyar irodalomtörténeti repertóriumát önálló közlemény formájában nem jelent meg. Az alábbi munka az első próbálkozás.*” – írja *Pastyik László*¹¹ a füzetek elindítója. A szerző előszavából az is kiderül, a vállalkozásnak előzményei is vannak. 1950 óta a *Bibliografija Jugoslavije* (Jugoszláv bibliográfia) C sorozata közli a magyar és a jugoszláviai magyar irodalomra vonatkozó cikkeket, tanulmányokat. Mivel a jugoszláv nemzeti bibliográfia adatközlései és -feldolgozásai gyakran hiányosak és pontatlannak, az újvidéki Hugarológiai Intézet vállalkozott a megfelelő szaksegédlet elkészítésére. Az első füzet (1968-as tárgyév) vékonyka (31 oldal, a tételek számozatlanok), mindössze az újvidéki *Dolgozatok*,

az újvidéki *Bölcsészeti Kar Évkönyvét*, a szabadkai *7 Napot*, az újvidéki *Hidat*, *Képes Ifjúságot*, *Magyar Szót*, a szabadkai *Školski Život* magyar cikkeit, az újvidéki *Savremeno obrazovanje* magyar vonatkozású anyagát és az újvidéki *Új Symposiont* dolgozza föl (9 forrás). A repertórium szerkezete, anyagelrendezése tematikus, a magyar irodalmi bibliográfiák kialakult gyakorlatát követi. Ennek értelmében a kiadvány „Általános” részében a könyvkiadással, könyvterjesztéssel, könyvtárüggyel, sajtóval, nyelv- és irodalomtudománnyal, folklórral, színművészetrel, filmmel, televízióval kapcsolatos cikkek, közlések adatai találhatóak meg. „Antológiák” cím alá a második rész bibliográfiai egységei lettek besorolva, végül az „Egyes szerzőkkel kapcsolatos írások”, tanulmányok, kritikák, könyvismertető, interjúk, beszélgetések azonosító adatai alkotják a segédlet harmadik részét. A tételek esetenként rövid annotációval vannak ellátva. A témán belül időrendben sorakoznak a dokumentumleírások. A tételek számozatlanok, hiszen nem készült névmutató. A feldolgozott közlemények jellege, műfaja, terjedelme másodlagos, jelzi Pastyik – könyv, tanulmány, cikk, recenzió, hír egyaránt információs értékkel bír. Az 1969-es tárgyévben a repertórium anyaga az akkoriban induló *Tanulmányok* (az újvidéki Magyar Tanszék évkönyve) és a Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményeinek az anyagával bővül. A repertórium rövid ideig a Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményeinek a mellékleteként jelent meg, 1974-től önálló bibliográfia. Az 1971-es esztendő a címváltozás éve. A kiadvány *A jugoszláviai magyar irodalom 1970. évi bibliográfiájaként* kerül ki a nyomdából. A cím tartalmi okokból változik, a jugoszláviai magyar irodalom könyvészetével bővül az anyag. A sorozat formai változása legalább ennyire lényeges. A 745 tétel ezúttal számozott, mert ettől az évtől végre névmutató is készül a bibliográfiához, így használhatóbb kutatási segédeszközzé válik a nyomtatvány. Az 1971. tárgyév terjedelmi növekedést mutat: 53 oldalas füzet (846 tétel), tizennyolc lap, folyóirat és évkönyv adatait tartalmazza, ebben az évben indult két fontos szabad-

kai folyóirat is, az *Üzenet* és a *Létünk*, a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület pedig útjára bocsátja a *Magyar Szó* társlapját, a *Nyelvművelőt*. A tételek között felfedezhetjük a 20. évfolyamába lépő zágrábi-eszéki *Magyar Képes Újság* és a 12. évfolyamát kezdő muraszombati *Népújtság* cikkeinek az adatait is. Túllépve vajdasági jellegén ettől lesz igazán jugoszláviai magyar a bibliográfia. Az 1973-as tárgyév újabb gazdagodást mutat. A bibliográfia 977 egysége között rábukkanhatunk a hosszas vajúdas után megszülető *Oktatás és Nevelés* c. szabadkai szellemi műhely, pedagógiai folyóirat anyagára. 1977-ben, az 1975-ös tárgyév elkészülésének az évében változik a sorozat címe. Ettől kezdve *Bibliográfiai Füzetek* felirat jelenik meg a fedőlapon. A címváltozást az Intézet átszervezése teszi szükségessé. A kutatóintézet egyesül a tanszékkel, az új intézmény neve Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete. A fenti tárgyév 22 lap, folyóirat, évkönyv anyagáról informálja az érdeklődőket. Új lappal gazdagodik Vajdaság szellemi élete, sajátos színfoltjává válik a *Misao – Gondolat* c. ötnyelvű lap, amely ettől kezdve gazdagítja a bibliográfus gyűjtését. Az 1978. év anyaga újabb bővülést mutat: 1183 tétel 55 oldalon. Az 1979-es év anyagát a *Horvátországi Magyarok Szövetsége Évkönyv* címmel induló kiadvány írásai is bővítik. Ez a tárgyév 1408 tételt tartalmaz. A következő évek rohamos mennyiségi gyarapodást jeleznek (1984-es tárgyév: 1604, 1985-ös év: 1986 egység), irodalmi, szellemi éltünk egyre lendületesebben gazdagodó korszaka ez. Az 1985-ös tárgyév a formátumváltás éve is. Nyilván a füzetek kezelhetőségét kívánta fokozni a szerző és a kiadó, midőn a kisebb, füzetszerűbb méret mellett döntött, habár a 107 oldalas nyomtatványt már inkább könyvnek kellene neveznünk. Az 1986-os tárgyévtől *Pohárkovicsovics Elvira*¹² készíti a bibliográfiát. Egyéb változások is történnek: többé nem a Tartományi Tudományi Öngazgatási Érdekközösség az anyagi támogató, hanem a Magyar Köztársaság Művelődési és Közoktatási Minisztériuma és a Vajdaság Tartományi Tudományügyi Alap. Az impresszum kiadvál-

tozást jegyez: a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete mellett társkiadóként az újvidéki Forum Könyvkiadó tűnik föl. A sorozat szerkezete változatlan marad, a cikkek feldolgozása azonban másképpen történik. A fenti tárgyévttől kezdődően a cikkek és a könyvek bibliográfiai leírása az ISBD szabvány szerint készül. A gyűjtőkör pedig kiegészül: „*A jugoszláviai magyar szerzők munkásságának teljesebb bemutatása érdekében szükségesnek látszott szerzőink idegen nyelven (Jugoszláviában vagy külföldön) megjelent köteteinek a begyűjtése is, ha erre alkalom adódott.*” Újdonság az is, hogy a gyűjteményes tanulmány-, ill. esszékötetek analitikus annotációt azaz tartalomleírást kaptak. A szerzőn kívülálló okok miatt az 1986. évi bibliográfia elkészítésére csak az 1987. évi füzet befejezése után kerülhetett sor. „*Így, bár néhány dolgot szívesen változtattunk volna, a már elkészült következő évi füzethez kellett szorosan igazodnunk. Egy dologban mégis vállaltuk a következetlenséget: ebben az évben ugyanis felvettük a jugoszláviai magyar szerzőknek a világirodalomra és a jugoszláv népek és nemzetiségek irodalmára vonatkozó trásait, kiegészítve a hazánkban megjelent magyar nyelvű fordításkötetekkel a világirodalom, ill. a hazai irodalom tárgyköréből. Mivel az ilyen jellegű anyag eltér a bibliográfia eddigi koncepciójától és zavarná az anyag elrendezését, függelékként illesztettük a bibliográfiához.*”¹³

Az 1988. tárgyévttől jómagam vettem át a sorozat anyagának begyűjtését, szerkesztését. Legfontosabb törekvésem a sorozat jellegének, egységének a megőrzése volt. Ezért az újabb füzetek külseje a régi formátumhoz igazodott. A tételek leírásakor Pohárkovich példáját követtem, megmaradtam a nemzetközi szabvány mellett. A tételek annotálása terén inkább Pastyik gyakorlatához igazodtam, annotáció csak ott jelenik meg, ahol szükséges, a gyűjteményes köteteknél és antológiáknál ugyan van analitikus annotáció, de nem olyan részletes, mint Pohárkovichnál. Ezt azért sem tartottam indokoltnak, mert a Matica srpska könyvtárának monografikus kiadványokat közlő kurrens bibliográfiájában

mindez megtalálható (Pohárkovich a Maticabeli gyakorlatot ültette át a Bibliográfiai Füzetekbe). A könyvek bibliográfiai leírása mellett a periodikumok anyagának repertorizálását tartom igazán fontosnak, hiszen ezt az anyagot egyelőre csak a tanszéki sorozat dolgozza föl. Szerencsés döntés volt Pohárkovich részéről a bibliográfia hungarika jellegének fölerősítése. A lehetőségektől függően jómagam is igyekeztem begyűjteni a jugoszláviai magyar szerzők más nyelven (Jugoszláviában vagy külföldön) megjelent köteteinek adatait. A világirodalomra vonatkozó cikkek rögzítése hasznos lenne, de ez már egy másik bibliográfia anyaga. Az elmúlt tíz év során olyan észrevételek is megfogalmazódtak, hogy hasznos lenne a periodikumokban közölt szépirodalmi anyag repertorizálása. Valóban, ez egy újabb segédkönyv tárgya lehet.

Az elmúlt tíz év bibliográfiai gyűjtőmunkája során kissé tágabban értelmeztem az irodalom fogalmát, mint elődeim. Igyekeztem egybefogni könyvészeti, irodalmi, nyelvészeti, folklorisztikai, művelődéstörténeti, színházi, televíziós, rádiós és filmművészeti életünk minden jelentős eseményét. A középpontban természetesen mindvégig a szépirodalom állt és áll most is, egyre táguló, bővülő világával, szellemi, kulturális kapcsolataival. A háborús évek bibliográfiája érdekes mozgásokat mutat. Sajtónk élete meglepő módon mindvégig élénk, lapok, folyóiratok szűnnek meg, jönnek létre. Nyelv- és irodalomtudományunk, irodalmi életünk a mostoha körülmények ellenére folyamatosan gyarapszik, életben tartja díjait, rendezvényeit, intézményeit. A folklorisztikai kutatás hol nekilendül, hol szerényebb ütemben követi a népeletet. Művelődéstörténetünk viszont valósággal kivirágzik: gazdag helytörténeti anyag gyűlik össze időszaki kiadványainkban, végre beindul az egyháztörténeti kutatás, iskola-, művészet-, zene-, tudomány- és sporttörténetünk szintén értékes publikációkkal gyarapszik. Színházi berkekben is élénk az élet. Nemcsak a hivatásos vajdasági magyar teátrumok környékén zajlik az élet, hanem amatőr színjátszóink is tartják a frontot. Az elmúlt tíz év mennyiségi mutatóinak rohamos gyara-

podása tehát, nem csupán a bővített gyűjtőkör eredménye, hanem irodalmi, művelődési életünk lendületvételét is jelzi. Az 1988-as tárgyév 2344 bibliográfiai egységet tartalmaz 143 oldalon 25 feldolgozott periodikummal. A további gyarapodásról beszéljenek a számok: 1990: 28 feldolgozott periodikumok, 3256 tétel, 184 p.; 1991: 31 feldolgozott periodikum, 3065 tétel, 180 p.; 1992: 26 feldolgozott periodikum 2082 tétel; 134 p.; 1993: 26 feldolgozott periodikum, 2168 tétel, 155 p.; 1994: 27 feldolgozott periodikum, 2685 tétel, 186 oldal; 1995: 31 feldolgozott periodikum, 3318 tétel, 255 p.; 1996-97: kettős szám, 35 feldolgozott periodikum, 6415 tétel, 386 p.

A füzetek végén rövid sajtótörténeti adalékokat közlök a megszűnt, ill. induló új időszaki kiadványokról. 1990-ben pl. megjelenik a Magyar Szó tematikai különkiadványa a *Magyarok a Vajdaságban*. 1990. május 9-én szabadelvű hetilap indul Újvidéken *Napló* címmel Bódis Gábor és Németh Árpád szerkesztésében, 1990. szeptember 15-én *Hírmondó* címmel közlönyt indít a VMDK Adán, amely kéthetente jelenik meg Csorba Béla szerkesztésében, 1990 októberében kerül az olvasók elé Hamad Abdel Latif művelődési magánfolyóirata, a *Másik* (két száma jelenik meg). Ugyanebben az évben az Újvidéki Színház Faragó Árpád szerkesztésében újraindítja az egykori *Thália* c. lapot azonos címen. 1990 közepén megszűnik a Magyar Szó kiemelten támogatott melléklapja, a *Kommunista*. Hasonló sorsra jut a *Dolgozók* c. hetilap dec. 13-án. Utódlapja a Purger Tibor szerkesztésében dec. 20-án induló független hetilap, a *Családi Kör*. 1991-ben indulnak a manapság már igazi sajtótörténeti csemegének számító független heti- és napilapok (a magán-szektor próbálkozásai): a *Kanizsai Figyelő*, *Képes Pannon Hírlap*, *Pannon Hírlap*, *Topolya és Vidéke*. Ekkor kerül ki a nyomdából az újvidéki Magyar Tanszék egyetlen irodalmi, művészeti, tudományos folyóiratának, az *Újvidéki Műhelynek* az első száma Bordás Tímea szerkesztésében. A magán-szektor további próbálkozásainak a gyümölcse 1992-ben a *Vajdasági Hírnök*, *Temerin* független

hír- és képmagazinja. Ugyanebben az évben Topolya és Kishegyes közös, kétnyelvű helyi lapot indít Topolyán, Zomborban pedig egyházi segédlettel egy közéleti szemle kerül az olvasók kezébe *Zombor és Környéke* címmel. 1993-ban megszűnik a szabadkai *7 Nap* és az ötnyelvű *Misao-Gondolat* (az egynyelvűség ideje elé nézünk). 1994-ben az Új Symposion nem jelenik meg, egy kicsit helyette is indul az *Ambrózia* (nemzetközi kulturális, művészeti, politikai és közéleti magazin) Szabó Palócz Attila szerkesztésében (két szám erejéig). Ez az az év, amelyben egyszerre három hetilap örvendeztetni meg a szabadkaiakat. Másképpen fogalmazva, néhai hetilapjuk három alakban támad föl: az olvasók az *Új Hét Nap*, a *Szabad Hét Nap*, és a kéthetente megjelenő *2xHét Nap* cikkei közül választhatnak. Ebben az évben fedezhetjük fel az újságárusnál az *Új Kanizsai Újságot* és a kétnyelvű *Becsei Mozaikot*. 1995-ben megszűnik a Thália, a Szabad Hét Nap fontos melléklettel egészül ki, létrehozzák a mára már önállósult honismereti szemlét, a *Bácsországot*. Új helyi lap születik *Temerini Újság* címmel, újraindul a Magyar Tanszék folyóirata, a *Hungarológiai Közlemények*. 1996-ban megszűnik a *Vajdasági Hírnök*, 1997. május 9-én pedig az újvidéki *Napló*.

Jelenleg folyamatban van az 1998–1999-es tárgyévek egybeszerkesztése és számítógépes feldolgozása. De vannak gyűjtéseink a 2000–2002-ig terjedő időszakból is. Nem lenne meglepő, ha valaki rákérdezne, mitől is kurrens ez a bibliográfia, amikor négy évet késik? Mi az oka ennek?

Beszélhetnénk itt az elmúlt évtized viharos történelmi eseményeiről, Jugoszlávia ingatag gazdasági rendszeréről stb. A bibliográfus nem ír regényt vagy verset, naplót sem, jegyzeteket sem. Inkább késik. Késik azért is, mert a bibliográfiakészítés munkafolyamata a feldolgozandó források begyűjtésével kezdődik. Mert nincs még Vajdaságban egyetlen könyvtár, dokumentációs intézmény sem, amelyben minden vajdasági magyar hungarikum egy helyen megtalálható és könnyen hozzáférhető lenne. Az újvidéki Matica srpska könyvtára szeret-

né ugyan maradéktalanul betölteni ezt a szerepet, a teljesség azonban még várat magára. Szóval, a kutató bejárja a szak-, egyetemi-, vállalati- és városi könyvtárakat. Néha elkövette/elköveti azt a szemtelenséget, hogy a könyvesboltban is adatokat firkált/firkál a szűzies papírra, ahelyett hogy nagystílusban vásárolna. A könyvek beszerzése a civil szféra, a magánvállalkozások beindulásával bonyolultabbá vált. A civil szervezetek, egyesületek vidéken vannak, a magán könyvkiadó pedig nem szívesen ajándékozik, inkább eladni szeretne. Újabban az állami is. Egyrészt érthető, hiszen pályázatokból él.

A következő lépés a megfelelő témájú írások, könyvek felkutatása, kiválasztása, feldolgozása, az azonosító elemek rögzítése. A téma mellett figyelni kell az írások műfajára is. Elsősorban tanulmányok, kritikák, ismertetések, cikkek, interjúk, beszélgetések adataleimeiből állnak össze a bibliográfiai tételek. Azt is hihetnénk, hogy ez elég. Nem mindig. Sokszor fontos a híryanagy is. Vannak évek, esetek, amikor egy különben jelentős, jelentősebb irodalmi eseményről (főleg könyvbemutatók, irodalmi estek) nem lelhető föl más nyom a sajtóban, csak a rövid hírek.

Nemcsak a híryanagy feldolgozása, hanem a tételek annotálása is lassítja a munkafolyamatot. Ideális lenne, szem előtt tartva a felhasználót, minél több, minél részletesebb ismertetést fűzni a bibliográfiai egységekhez.

S ha a cédlázás megtörtént, a tételek besorolása, az utalásrendszer kiépítése, vagyis a bibliográfia megszerkesztése van soron. A korszerű és hatékony bibliográfus nyilván nem szövegszerkesztővel dolgozik. Nyilván sokkal praktikusabb és célravezetőbb egy testre szabott adatbáziskezelő, s nem a gyalogos, ill. „szövegszerkesztett” adathalmaz, amely talán valahol félúton van az idejétmúlt cédlakatalógus és a modern világhálós adatbázis között. Az említett program a különféle járulékos részek, mutatók elkészítését, az indexelést is meggyorsítaná.

A bibliográfia megjelentetését illetően nem mellékes tudni, hogy a sorozatnak nincs állandó állami

támogatója. Az elmúlt évtizedbeli megjelenését jó részt a Magyar Köztársaság határon túli könyvtámogatási pályázatának, a különféle kuratóriumok jóindulatának köszönheti. E jóindulattól függően a sorozat folytonossága bármikor megszakadhat. A bibliográfus ennek ellenére optimista, még akkor is, midőn olyasmiről hall, hogy a vajdasági magyarságnak állítólag nincs is szüksége erre a kiadványtípusra. Lehet, hiszen, ha abból indulunk ki, hogy a vajdasági magyarság mit olvas és mit nem, akkor azt hiszem, be sem kell fejeznem a mondatot... Önismeretünknek, kutatóinknak, könyvtárosainknak, tanárainknak, egyetemistáinknak mindenestre jó szolgálatot tesz egy ilyen „szerényke” kis segédlet is.

Az idő múlása próbára tette a sorozatot. Voltak visszajelzések egy esetleges címváltoztatásra vonatkozóan, mely szerint a jugoszláviai jelzőt törölni kellene. Ezzel az észrevétellel nem tudtam egyetérteni. A titói Jugoszlávia valóban megszűnt, az ország darabjaira hullott¹⁴, de volt egy másik ország, ezt pedig, mint tudjuk (tetszik vagy nem), szintén Jugoszláviának hívták. Ma Szerbia és Montenegró közösségében élünk, hogy meddig? A címváltoztatásra nyilván sor kerül, s valószínűleg a vajdasági jelzőre voksolunk.

Hogyan tovább?

Az elmúlt harminc év igazolta, hogy szak(irodalmi)bibliográfiánk alapvető kutatási segédlet a jugoszláviai/vajdasági magyar irodalom művelői, kutatói, tanulmányozói, tanárai, istápolói és rokonszenvezői számára. A legtöbb történet végén fölmerül a kérdés: hogyan tovább? A bibliográfia az olvasó szemével nézve unalmas, szürke műfaj. Nem mondható olvasmányosnak, s általában nincsenek is ilyen elvárásaink, annál inkább számítunk, a gyors, egyértelmű és pontos útmutatásra, a könnyű visszakereshetőségre. A bibliográfiai segédlet használói köréből eredően kis példányszámban jelenik meg. A

csökkentett példányszám növeli a nyomdai költségeket, a kiadó pedig hiába is reménykedik, ez a kiadványa nem lesz könyvsiker. Nemrég még azon a véleményen voltam elkerülhetetlen a modern, számítógépes adathordozóra (CD-ROM-ra) való áttérés, mert ez olcsóbb és könnyebben kezelhető, ha szükséges, ki is nyomtatható, de ma már ez a megoldás sem igazán korszerű. A legjobb az lenne, ha interneten elérhető adatbázis formájában a világhálón tárolódna és lenne elérhető a bibliográfiai adattár. Hogy ez megvalósítható legyen, ahhoz a kiadónak, s még inkább a támogatóknak kellene egy kicsit másképpen gondolkodniuk.

A bibliográfia-szerkesztők visszköszönő gondja az utánpótlás nevelésének ügye. Jelenleg az a helyzet, hogy „kötéssel kell fogni” a bibliográfus-tanoncot, s ez mindaddig így is marad, amíg a segédtudományok számító bibliográfiát csak tévedései, hiányosságai kapcsán emlegetjük. Míg nem becsüljük meg jobban az eredményt, s azt a kitartó munkát, amellyel az adatokat összegyűjtötték, rendszereztek a bibliográfusok. Továbbá, amíg a kedélyes vállveregető elismeréshez nem társul az elvégzett munka illő díjazása.

A jegyzetanyagban nem szereplő forrásmunkák

1. Pastyik László: A jugoszláviai magyar folyóiratok és lapok 1968. évi magyar irodalomtörténeti repertórium. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1970.
2. Pastyik László: A jugoszláviai magyar folyóiratok és lapok 1969. évi magyar irodalomtörténeti repertórium. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1970.
3. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1970. évi bibliográfiája. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1971.
4. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1971. évi bibliográfiája. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1974.
5. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1972. évi bibliográfiája. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1974.
6. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1973. évi bibliográfiája. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1975.
7. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1974. évi bibliográfiája. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1975.
8. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1975. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1977.
9. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1976. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1978.
10. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1977. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1979.
11. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1978. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1982.
12. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1979. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1982.
13. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1980. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1983.
14. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1981. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1984.
15. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1982. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1984.
16. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1983. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1986.
17. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1984. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1987.
18. Pastyik László: A jugoszláviai magyar irodalom 1985. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1989.
19. Pohárkovicsovics Elvira: A jugoszláviai magyar irodalom 1986. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1992.
20. Pohárkovicsovics Elvira: A jugoszláviai magyar irodalom 1987. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, 1990.
21. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1988. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1993.

22. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1989. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1993.
23. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1990. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1994.
24. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1991. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1995.
25. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1992. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1996.
26. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1993. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1997.
27. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1994. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1998.
28. Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1995. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1999.
29. Ispánovics Csapó Julianna: A jugoszláviai magyar irodalom 1996-97. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 2001.
30. Gerold László: Jugoszláviai magyar irodalmi lexikon (1918-2000). Újvidék, Forum Könyvkiadó, 2001.
6. Csáky S. Piroska: A Forum Könyvkiadó bibliográfiája : 1957–1983. – Újvidék : Forum Könyvkiadó, 1984.
Csáky S. Piroska: A Forum Könyvkiadó bibliográfiája : 1984–1999. – Újvidék : Forum Könyvkiadó, 2000.
Jó lenne korszerűbb, elektronikus formában (CD-ROM, Internet) is viszontlátni (folyamatos frissítéssel) a Csáky S. Piroska által készített két könyvjegyzéket. Remélhetőleg a kiadó veszi magának a fáradságot, és hozzáférhetőbbé teszi adattárait. Ha számba vesszük kiadói bibliográfiáinkat, hamar kiderül, a Forum Könyvkiadó mellett csupán a Jugoszláviai Magyar Művelődési Társaság tartotta fontosnak, hogy számba vegye kiadói tevékenységét. Mi van a többivel? Mikor böngészhetünk (hogy csak néhányat említsék) a szabadkai Szabadegyetem (Életjel Könyvek, Életjel Miniatűrök), a kanizsai Cnesa, a becsei Rubicon/Betli, a tótfalusi LOGOS Grafikai Műhely, az újvidéki Agapé Könyvkiadó, a szabadkai Grafoprodukt termékét bemutató dokumentumokban?
7. Csáth Géza, Sinkó Ervin, B. Szabó György, Szeli István, Bori Imre, Penavin Olga, Juhász Erzsébet, Németh István, Bányai János munkásságát bemutató, önálló vagy rejtett, teljes vagy válogatott bibliográfiai segédletek a Forum Könyvkiadó, az újvidéki Magyar Tanszék és a Híd c. irodalmi folyóirat kiadásában.
8. Pál Sándor készítette el a becsei, ill. a becsei vonatkozású kiadványok jegyzékét, Eva Bažant és Szentgyörgyi István állította össze két kötetben a szabadkai kiadványok, ill. a szabadkai vonatkozású könyvek, kisnyomtatványok bibliográfiáját (a kezdetektől 1918-ig).
9. Topolyai születésű irodalomtörténész, bibliográfus, publicista. 1969-1987-ig a Hungarológiai Intézet, később a Magyar Tanszék kutatóasszisztense, 1987-től az Újvidéki Rádió lektora, munkatársa.
10. Zentai születésű bibliográfus, könyvtáros, szerzetes nővér, 1971-től iskolai könyvtáros, majd a Matica srpska könyvtárosa, ill. a Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék könyvtárában dolgozik, 1992-ben bencés kolostorba vonul, 1993-ban beöltözik, s Angelika nővérként Nonnbergben él.
11. Pastyik László: A jugoszláviai magyar folyóiratok és lapok 1968. évi magyar irodalomtörténeti repertórium. Újvidék, Hungarológiai Intézet, 1970.
12. Pohárkócs Elvira: A jugoszláviai magyar irodalom 1986. évi bibliográfiája. Újvidék, Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete, Forum Könyvkiadó, 1992., 5. p.
13. Uo., 6. p.
14. Ki is koptak a bibliográfiából az eszéki Magyar Képes Újság, a HMSZ Évkönyv és a muraszombati Népuság közleményei. Az utóbbit Pap Józsefnek, a Becséről elszármazott szlovéniai könyvtárosnak köszönhetően továbbra is olvashatják a Tanszék tanárai és kutatói.

Jegyzetek

1. Vajda Ferenc: Tudományos kutatás és együttműködés informatikai bázison. In: Magyar Tudomány, 1999. 4. sz., 459-463. p.
2. Hungarika-kutatás a Vajdaságban. In: Könyv, könyvtár, olvasó. – Újvidék : JMMT, Magyar Tanszék, 1997. – 177-189. p.
3. Persze, mint a legtöbb bibliográfia esetében, vannak hiányosságok. A kötelempéldány-rendszer ebben az esetben sem működik kifogástalanul. A vidéki, kis példányszámú dokumentumok beszerzése a legnehezebb.
4. A jugoszláviai magyar könyv 1945–1970. – Újvidék : Forum Könyvkiadó, 1973.; Vajdasági magyar könyvek 1918-1944. – Újvidék : Forum Könyvkiadó, 1988.
5. Magyar nyelvű egyházi kiadványok Jugoszláviában 1945-1994 / Csáky S. Piroska – Csapó Julianna. In: Léttünk, 1995., 1-2. sz., 85–125. p.